

FELSEFE

Çocuklarla İlgili ve Çocuklarla Birlikte Yapılan Araştırmalarda Gözetilecek Etik Kurallar - ERIC (The Ethical Research Involving Children), etiğin, verili bir durumda iyi ya da güvenli bir araştırma yapılmasını sağlayacak önceden belirlenmiş bir dizi kurala usul olarak uyulmasının ötesinde bir konu olduğunu varsaymaktadır. Bu tür kuralların önemli bir rolü olmakla birlikte ERIC yaklaşımı araştırmacıların kendi bilgilerinin, inançlarının, varsayımlarının, değerlerinin, tutumlarının ve deneyimlerinin etik karar verme konusuyla kesiştiği çeşitli yolları kabul etmektedir. Dolayısıyla ERIC eleştirel düşünmeyi; kültürler, sektörler ve disiplinler arası diyalogu; koşullara özgü sorun çözme yaklaşımlarını; uluslararası işbirliğini, öğrenmeyi ve uğraşı gerektirmektedir. Araştırma süresince çocukların haklarının, saygınlıklarının ve iyi olma hallerinin gözetilip güvence altına alınması açısından ERIC araştırmacılara ve araştırma çevrelerine etik kararlarında açık, düşünömsel ve işbirliğı yönelimli olmaları ve araştırma etiğinin ilişkisel boyutlarına özel olarak uyum sağlamaları çağrısında bulunmaktadır. Etik yaklaşımına temel olan asıl ilkeler saygı, yarar ve adalettir.

Etik ilkeler ve meseleler araştırmacıların tutumlarından, değerlerinden, inançlarından, çocuklar ve çocukluk hakkındaki varsayımlarından ayrı olarak düşünülemez.

Koşullar ne olursa olsun tüm çocukların onurlarına, iyi olma hallerine ve haklarına saygı, Çocuklarla Yapılan Etik Araştırmalar projesinin temelinde yatan felsefede merkezi öneme sahiptir. Bu saygı, sektör, yer ya da metodolojik yönelim gibi etmenlerden bağımsız olarak, çocukların araştırmada yer alışlarının niteliğine ve koşullarına ilişkin olarak araştırmacıların alacakları kararların ve gerçekleştirecekleri fiillerin ayrılmaz bir parçasıdır.

Çocukların doğrudan yer aldıkları ya da çocukların yaşamları ve iyi olma halleri üzerinde potansiyel etkiler yaratabilecek araştırmalar yapan ve çeşitlilik içeren bir topluluk söz konusu olduğundan, ERIC bu topluluğun çalışmalarını şekillendiren daha zorlu konular ve sorular etrafında uluslararası bir diyalog için bir fırsat oluşturmaktadır. ERIC yaklaşımı, etik ilkelerin ve konuların araştırmacıların çocuklar ve çocukluk dönemi hakkındaki tutumlarından, değerlerinden, inançlarından ve varsayımlarından soyutlanamayacağını kabul etmektedir; çünkü bunlar her durumda kararlarımızı şekillendirecek, güç ve temsil gibi önemli konuları gündeme getirecektir.

BMÇHS'de yer alan çocuk hakları, ERIC'in benimsediği yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Buna göre araştırmacıardan beklenen, her çocuğun haklarına, iyi olma haline ve insan olarak onuruna saygı gösterme sorumluluklarının bilincinde olmaları ve buna göre davranmalarıdır. Dolayısıyla BMÇHS ERIC projesinin merkezi çıkış noktasıdır.vii BMÇHS çocukların tüm haklarını ortaya koyan ilk ve en eksiksiz uluslararası belgedir ve gerçekte "daha geniş bir felsefi bakış açısının hukuksal olarak ifadesidir" (Lundy & McEvoy, 2012a, s. 77). BMÇHS'nin kişilere değil de devletlere (ve aktörlerine) bir dizi yükümlülük getirdiğini, dolayısıyla araştırmacılar için zorunlu olarak doğrudan yükümlülükler öngörmediğini akılda tutarken, bu belgenin gene de etik araştırma ile çocuklar arasında bağlantı kuran ve bu ilişkiye bilgi girdisi sağlayan yararlı ve önemli bir çerçeve sunduğunu unutmamak gerekir (Lundy & McEvoy, 2012b).

BMÇHS çocukların öznellik konumlarına ve katılımına görünürlük ve meşruiyet kazandırır. Bu arada, çocukların korunma ve kendilerine yardımcı olunması haklarına da dikkat çeker. Dolayısıyla çocuklar, araştırma gibi etkinliklere hem katılabilecek durumda hem de buna hakkı olan özneler olarak görölürler. Gerçi BMÇHS araştırma faaliyetlerine özel olarak atıfta bulunmaz; ancak BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumlarıyla birlikte okunduğunda Sözleşmenin maddeleri araştırmalara katılma dâhil çocukların yaşamının pek çok yönünün ele alınmasına olanak tanıyacak esnekliktedir (Lundy & McEvoy, 2012a). BMÇHS'nin dünyadaki hemen hemen tüm ülkeler tarafından onaylanmış olması, etik açıdan sağlıklı araştırmalar tasarlanmasında ve yürütülmesinde ortak bir sorumluluğun sahiplenilmesi bakımından önemli bir potansiyel anlamına gelmektedir.

BMÇHS, ERIC projesi için merkezi bir başlangıç noktasıdır.

Ennew ve Plateau (2005) BMÇHS'nin dört maddesinin birlikte ele alınması temelinde çocukların 'uygun biçimde araştırılma hakkını' dile getirmekte viii böylece çocukların korunma hakkını katılım hakkıyla kaynaştırmaktadır.

Ennew ve Plateau, çocukların 'uygun biçimde araştırılma hakkının', onur ve saygınlık şeklindeki temel insan hakları ilkeleriyle birlikte çocukların araştırmalara katılma haklarını desteklediğini ve bir etik strateji geliştirilmesini her tür araştırma tasarımının ayrılmaz bir parçası durumuna getirdiğini ileri sürmektedir.

Etik araştırma, çocukların yaşamlarını ve deneyimlerini şekillendiren çeşitli koşulların dikkate alınmasını, bu koşulların çocukların yer aldıkları araştırmaları örtük ya da açık biçimde etkilediğinin görülmesini ve buna göre davranılmasını gerektirir. Sözü edilen koşullar, daha geniş anlamda kültürel, toplumsal, siyasal ve ekonomik ortamları, araştırma çevresinde oluşan çok yönlü ilişkileri içerir (bunlarla sınırlı kalmamak üzere araştırmacılar, çocuklar ve gençler, ebeveynler, veliler, çocuklara bakan kişiler, önde gelen yetişkin kişiler/kapıları tutanlar, kurumlar ve finansman sağlayan kuruluşlar arasındaki ilişkiler). Çocuklarla yapılan etik araştırmalar her koşulda kritik önem taşır; hem çocukların kimliğinin ve sesinin aile, kabilesel ve/ya da topluluksal bağlarla yakından belirlendiği durumlarda hem de bireyciliğe ve bağımsızlığa vurgu yapılan bireyci kültürlerde.

ERIC, araştırmalarda alınacak kararları yönlendirecek düşünümsel bir süreç sunmakta ve kendini araştırma etiğinin ilişkisel boyutlarına özel olarak uyarlamaktadır. İlişkisel boyutlardan kastedilen, araştırma sürecinde etkileşim içinde bulunan kişiler arasındaki ilişkilerdir ve bu ilişkiler doğru tavır açısından önem taşımaktadır.

Çocukları kapsayan araştırmalar için uluslararası bir çerçeve

Hangi türde olursa olsun çocukların araştırmalarda yer almaları konusuna yönelik uluslararası ilgi artmaktadır. Böyle olmasına karşın bugüne dek bu tür araştırmalarda gözetilecek etik üzerinde fazla durulmamıştır ve bu yöndeki girişimler davranışla ilgili duyarlılıklarca kısıtlanmış, uyuma odaklı araştırmalarla yönlendirilmiştir. Çeşitli uluslararası kuruluşlar ve araştırmacılar çocukların yer aldıkları araştırmalara yönelik etik kılavuzlar geliştirilmesinde belirleyici önemde rol oynamıştır. Sonuçta, bugün ortada belirli sektörlerdeki, bölgelerdeki ya da metodolojik yönelimlerdeki araştırmalara odaklı kimi ulusal ve uluslararası kılavuzlar vardır.ix Bu kılavuzlar etik araştırma pratiğine değerli katkılarda bulunmuştur ve daha ileri düzeylere doğru gelişim açısından sağlam bir zemin sunmuştur.

Çocukların yer aldıkları araştırmalar çocukların yaşamlarını anlama açısından büyük önem taşır. Araştırmalarda çocukların yer almaları, deneyimlerinin ve bakış açılarının araştırmaya bilgi girdisi oluşturmasını sağlar, doğru ve kültürel açıdan özgül bilgiler böyle elde edilir ve bütün bunlar elde edilen bulguların değerini ve geçerliliğini artırır. Çocuklardan elde edilen sistematik bilgiler, çocukların insanlık onurunu, haklarını ve iyi olma hallerini geliştirici nitelikteki yasaların, politikaların ve uygulamaların güçlendirilmesine katkıda bulunabilir. Çocukların bir araştırmada yer almaları, BMÇHS'de de öngörüldüğü gibi, çocukların kendilerini etkileyen durumlara katılma haklarının güvence altına alınması açısından büyük önem taşır. Araştırmaya çocukların da katılmasının metodolojik öneminin, araştırma bulgularının çocukların yaşamları üzerindeki potansiyel etkilerinin ve çocukların gerek korunma gerekse katılım haklarının gözetilmesinin dikkate alınması, çeşitli bağlamlarda uygulanabilecek, üzerinde uluslararası planda anlaşmaya varılmış etik kılavuzlara ve ilkelere duyulan ihtiyacın temelinde yatar.

Etiğe uygun, verili herhangi bir araştırma bağlamında çocuklara yönelik en üst düzeyde saygıyı ve özeni yansıtan ilkelere ve uygulamalara dikkat edilmesini gerektirir. Özel olarak çocuklara yönelik etik kılavuzlar

İlişkiler, etiğe uygun, araştırmanın merkezinde yer alır.

Çocukların araştırmalara katılmaları, kendilerini etkileyen meselelere katılmalarını, bulguların değerini ve geçerliliğini sağlamada temel önemdedir.

hazırlanması, bir hususun giderek daha fazla kabul edildiğinin işaretidir: Araştırmanın temelinde yatan etik ilkeler yerli yerinde dururken, çeşitli konular, mülâhazalar ve nüanslar çocuk ve yetişkin nüfus kesimleri için farklı farklı kavramsallaştırılır ve deneyimlenir; etkiler ve sonuçlar da farklıdır.

Koruma ve katılım: Düşünümsel bir araştırma yaklaşımı

Çocuklarla ilgili çağdaş araştırmalar, birbirinden farklı araştırma ideolojilerinin, yöntemlerinin ve uygulamalarının oluşturduğu zengin bir karışımdan hareketle şekillenmiştir. Etik yaklaşımlar ise, daha kapsamlı teorik, sosyopolitik ve kültürel mülâhazalarla bağlantılı olarak araştırmacıların kendi anlayışlarıyla ortaya çıkmıştır. Söz konusu araştırmalar, tarihsel olarak, büyük ölçüde herhangi bir düzenlemeye tabi olmayan ortamlardan, karmaşık, çok boyutlu ve dinamik meselelerin damga vurduğu, başka bir deyişle çocukların ortamlarının ve deneyimlerinin çoğulluğunu yansıtan ortamlara doğru bir evrim geçirmiştir. Çocukların yer aldıkları araştırmaların ne ölçüde düzenlemeye tabi tutulduğu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bununla birlikte, araştırma pratiğini şekillendiren farklı perspektiflerin çocuk katılımını daha titiz biçimde ele aldığı açıktır.

Etik mülâhazalarda, çocukları araştırmacılar dâhil olmak üzere yetişkinler tarafından güvence altına alınması gereken kırılgan varlıklar olarak gören korumacı söylemlerden, çocukların öznellik ve yapabilirlik konularını tanıyan, katılım haklarını öne çıkaran yaklaşıma doğru önemli bir kayma gerçekleşmiştir. Gerçi her iki boyut da çocukların iyiliği açısından kritik önemdedir; ancak bunlar zaman zaman çelişik ve/ya da karşıt öğeler olarak ortaya çıkabilmektedir.

Korumacı ve katılımcı duruşlar arasındaki gerilimi dikkate alan ERIC projesi kaliteli araştırma uygulamalarına odaklanmakta, bu arada söz konusu gerilimlerden kaynaklanan etik güçlükleri ele almaktadır. Bir yanda çocukların korunması diğer yanda ise çocuk katılımı karşıtlık içinde görülmek yerine başka bir açıdan ele alınmaktadır: Çocukların ehliyetleri, bağımlılıkları ve kırılganlıkları, kendi başına, herhangi bir araştırmaya dâhil edilmelerini ya da dışarıda bırakılmalarını belirlemez; burada önemli olan, katılımın hangi biçimde gerçekleştiğidir. Bu yaklaşım en iyi dayanağını daha düşünümsel özellikli etik araştırma sürecinde bulur. Vurgu yapılan nokta, araştırma süreci boyunca ortaya çıkan çoklu ilişkilerdir; koruma ve katılımı ilgili olanlar dâhil etik meseleler de burada gündeme gelir. Dolayısıyla, etik karar verme sürecinde çoğu kez ortaya çıkan belirsizlikte yol alırken dikkat çekilen husus diyalog, ortak çalışma ve düşünsel pratiğin taşıdığı önemdir.

Dahası, ERIC derlemesi uluslararası araştırma topluluğuyla gerçekleştirilen yaygın bir araştırmanın ve danışmanın sonucudur ve bu çalışma sonucunda ortaya çıkan temel tavsiyelerden biri de çeşitli kültürel bağlamlarda hükümetlerin ve kuruluşların gündelik araştırma pratiklerine içselleştirilebilecek, üzerinde uluslararası mutabakata varılmış net bir açıklamaya duyulan ihtiyaca ilişkindir.

Saygı, yarar ve adalet gibi birkaç temel etik ilke, çocukların katıldıkları araştırmalar söz konusu olduğunda genel olarak benimsenmiştir. Bunlar, örneğin yarar ve zarar, bilgiye dayalı onay, mahremiyet ve ödeme gibi belirli etik konulara daha fazla dikkat edilmesini öngörmektedir. Bununla birlikte, araştırmacıların bu ilkeleri belirli projelerde yaşama geçirmeleri açısından gerekli olan türde düşünümsellik üzerinde daha önce pek az durulmuştu. Kastedilen, özel bir çocuk kesimini kapsayan, özel yöntemlere başvuran, birtakım özel koşullarda ve kimi özel niyetlerle gerçekleştirilen projelerdir.

Çocukların yeterlilikleri, bağımlılıkları ve kırılganlıkları onların araştırma kapsamına alınıp alınmayacaklarını belirlememelidir. Bunlar, katılımın nasıl gerçekleşeceği hakkında fikir verecek durumlardır.

ERIC'E TEMEL OLAN BAŞLICA ETİK İLKELER

ERIC projesinin temelinde, çocukların yer aldıkları araştırmalar yapanların muhtemelen karşılaşacakları üç ana etik ilke bulunmaktadır. Bu ilkeler, araştırmacıların, araştırmacının ilişkisel ve usulle ilgili boyutlarına dikkat etmelerini gerektirmektedir:

- Saygı
- Yarar
- Adalet

Bu ilkelerden her biri eleştirel olarak değerlendirilmeli ve tartışılmalıdır. ERIC araştırmacıları ve araştırma topluluğunu, bu ilkelerin anlamı ve uygulanması üzerinde daha yoğun biçimde düşünmeye davet etmektedir. Konu, farklı bağlamlarda olmak üzere, hem araştırmacının hem de çocuğun bakış açısından ele alınmalıdır.

Yukarıda sıralanan üç ilkeye odaklanırken, mevcut etik kılavuzların genel olarak bunları ve/ya da diğer ilkeleri içerdiğini kabul etmiş oluyoruz. Burada önerilen genel anlamda kapsayıcı etik çerçeve, bu ilkeleri yalnızca bir yola çıkış noktası olarak almaktadır; başka bir deyişle, önerilen çerçeve, yorumlama ve uygulama açısından büyük önem taşıyan ortak diyalog temelinde bu ilkelere yenilerinin eklenmesine ya da bunların yeni ilkelerle kaynaştırılmasına açıktır.

Saygı

ERIC'in amaçları açısından saygı, hoşgörünün ötesinde anlam taşır. Söz konusu olan, çocuklara değer verilmesi, yaşadıkları koşulların dikkate alınması ve saygınlıklarının gözetilmesidir. Araştırmada yer alma konusunda çocukların bilgiye dayalı onaylarının alınması, çocuklara yönelik bu saygıyı sergilemenin önemli bir yoludur.

Araştırmalarda saygı, herkesin kabul ettiği, ancak çocuklarla yapılacak araştırmalarda nadiren açık biçimde dile getirilen bir ilkedir. ERIC ile birlikte araştırmada çocuğa saygı için şunların bilinmesi gerekir:

- çocuğun kim olduğu
- çocukların hangi kültürel koşullarda yaşadıkları
- kültürün çocukların deneyimlerini, yapabilirliklerini ve bakış açılarını nasıl şekillendirdiği

Burada, aile, akranlar ve sosyal yapılar dâhil olmak üzere çocukların kendi toplulukları içindeki öznel ve ilişkisel deneyimleri söz konusudur. Saygılı araştırma çocukların yaşamlarında bir yere oturur ve çocukların deneyimlerinin ve bakış açılarının dikkate alınacağı ve alınması gerektiği varsayımını temel alır. Bu düşünce, araştırmacıların, araştırmacılarla çocuklar arasındaki, çocuklarla toplulukları arasındaki ve çocukların kendi aralarındaki eşitsiz güç ilişkilerini kabul edeceklerini öngörür.

Bu eşitsiz ilişkiler söz konusu çocukların yanı sıra potansiyel güç odakları ve araştırmaya katılan diğer yetişkinlerle görüşmeyi gerektirir. Bu, araştırmacının gerçekleştirdiği kültürel bağlamda ortaya çıkar ve özellikle araştırmacının yerel bağlama 'dışarıdan' bir bakış açısı getirdiği durumlarda çocukların yerel ekosistem içindeki konumlanışlarına ilişkin düşünmeyi gerektirir. Saygılı araştırma, araştırma sürecindeki görüşmelerde kolektif ve bireysel haklara verilen toplumsal önemi kabul eder ve titizlikle dikkate alır.

Saygı haklarla yakından ilişkilidir ve çocuklara, yaşam koşullarına değer verilmesi ve insan olarak saygınlıklarının kabulü anlamına gelir.

Araştırmanın etkilediği tüm çocukları saygıyla kapsamalıdır; yalnızca sürece doğrudan katılanları değil.

Zarar vermeme ilkesi, araştırmacıların, gerek yaptıkları gerekse yapmadıkları çalışmalar yoluyla çocuklara zarar vermekten ve onları incitmekten kaçınmalarını gerektirir.

Çocuklara zarar verme olasılığı görülen araştırmalar daha fazla ilerlememelidir.

Saygı, çocuklar araştırma sürecine doğrudan katılmıyor olsalar bile araştırmanın çocuklar üzerindeki etkilerini de hesaba katmak durumundadır. Burada araştırmacıların, mevcut araştırmanın yürütülmesinin çocuklar açısından daha geniş anlamda etkilerine dikkat etmeleri gerekir. Bu söylenene, bir sosyal grup olarak araştırmadan etkilenebilecek çocuklardan farklı olarak, araştırmaya doğrudan katılan çocukların yararları arasında denge gözetilmesi de dâhildir.

BMÇHS'de yer alan haklar, özellikle çocukların korunması ve katılımı bağlamında, çocuklarla yapılan araştırmalarda saygının nerede ve nasıl yer aldığına ilişkin bir odaklanma açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Korunma hakları, araştırmacıların çocukların güvenliğini ve bakımını sağlama görevlerine vurgu yapar. Çocukların katılım hakları ise, araştırmacıların, çocukların ve araştırmaya yapabilecekleri katkıların farkına varıp buna değer biçmeleriyle, çocukların araştırma hakkında bilgi sahibi olup katılmama dâhil kararlarını kendilerinin vermelerinin sağlanmasıyla yaşama geçer.

Yararlı Olma

Etik ilkesinin zarar vermeme ve yarar sağlayan biçiminde iki bileşeni vardır.

Zarar vermeme ilkesi, araştırmacıların, belirli şeyleri yaparak olsun yapmayarak olsun çocuklara zarar vermelerini, onları incitmelerini talep eder. Araştırmacılar, çocuklara zarar vermesi olasılığı bulunan araştırmaların etik olmadığını ve bu araştırmalara başlanmaması gerektiğini hatırlatır. Araştırmalarda çocukların ve gençlerin kapsanması araştırmaların, pratiğin ve politikaların güçlendirilmesi açısından peç çok olanak sunsa bile (Greene & Hill, 2005; Hinton, Tisdall, Gallagher & Elsley, 2008) araştırmacıların bu katılımdan katılımcıların herhangi bir zarar görmemelerini sağlamak gibi açık bir sorumlulukları vardır. Bu açıdan araştırma yöntemsel ve etik açıdan sağlam, titiz, uygun ve etki yaratıcı nitelikte olmalıdır.

Ayrıca, dışlayıcı araştırma pratiklerinden doğabilecek zararlardan da kaçınılmalıdır. Araştırmacılar, araştırmanın çocukların yaşantıları, kimlik ve aidiyet duyguları üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerini hesaba katmalıdırlar. Bu sorumluluk, araştırmanın daha sonraki, araştırmacının oradan ayrılışını izleyen sonuçlarıyla birlikte, araştırmada görev yapacakların işe alınması, veri ve bilgi toplama, toplanan verilerin yorumlanması ve analizi gibi süreçlerde de geçerlilik taşır. Araştırmacıların, çocukların korunması ögesini araştırmanın planlanması, uygulanması ve yaygınlaştırılması dâhil her aşamanın içsel bir parçası haline getirme yükümlülükleri vardır (H. Fossheim, özel görüşme, 14 Aralık 2011).

Yetişkinlerle çocuklar arasındaki güç eşitsizlikleri nedeniyle zarar vermeme ilkesinin çocuklar yapılan araştırmalarda özel önemi vardır ve BMÇHS'de yer aldığı şekliyle çocukların korunma haklarının güvence altına alınması araştırmacıların sorumluluğu altındadır. Dahası, çocukların korunma ve katılım hakları arasındaki gerilim veri alındığında zarar vermeme ilkesinin yaşama geçirilmesinde başka nüanslar da ortaya çıkar. BMÇHS çocukların araştırmalara katılmaları hakkında herhangi bir belirleme yapmazken, içerdiği maddeler araştırma konusunun da ele alınabilmesine olanak sağlayacak esnekliktedir ve Sözleşmede yer alan katılım hakları araştırmacıların çocuk katılımını dikkate alma, bu hakka saygılı olma ve koruma yükümlülüklerine işaret etmektedir. Hak sahibi yurttaşlar, kendi yaşamları üzerinde söz sahibi kişiler ve potansiyel araştırma katılımcıları olarak çocukların statüsünü tanıyan bir diyalog içine girilmesi, aradaki bu gerilimin giderilmesi ve çocukların araştırmalara anlamlı biçimde katılma kapasitelerinin göz önüne alınması açısından olanaklar sunmaktadır.

Yarar sağlayan ilkesi çocukların iyi olma hallerini geliştiren eylemleri anlatır. Burada söz konusu olan, araştırmacının çocukların statüsünü, haklarını ve/ya da iyi olma hallerini daha ileriye götüren araştırmalara yönelme yükümlülüğüdür. Nezaket ve yardımseverlik anlamındaki fiillerden ötede anlaşılması gereken yarar, hem araştırma sürecinin hem de elde edilen sonuçların pozitif yararlar getirmesini öngörür. Basitçe söylenirse, çocuklardan bilgi alınması, çocuklara, ailelerine ve/ya da yerel topluluğa bu bilgiler karşısında bir getiri sağlamalarıyla sonuçlanmalıdır (H. Fossheim özel görüşme, 14 Aralık 2011). Ayrıca, kanıtlara dayalı politika uygulamaları sonucunda bir sosyal grup olarak çocuklar (araştırma katılımcısı olmayanlar) da yarar sağlar. Sağlanan bu yararlar çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir: araştırmacının, titiz, özenli ve sorumlu yollardan yürütülmesiyle çocukların kendi seslerine kulak verildiğini, deneyimlerinin geçerli ve saygıdeğer bulunduğunu hissetmelerinin sağlanmasından, çocuklar ve topluluklar için daha elle tutulur yarlara, örneğin ödeme yapılması, kaynak sağlanması, uygun politikaların ya da programların devreye sokulmasına kadar çeşitli örnekler verilebilir. Yarar ilkesi, araştırmacıların, çocukların katıldıkları araştırmalardan ortaya çıkabilecek net yararlarını belirlemelerini, eğer bu yapılamıyorsa araştırmacının sürdürülüp sürdürülmeyeceği konusunu yeniden düşünmelerini gerektirir.

Adalet

Adalet ilkesi, çocuklara yapılan araştırmalar söz konusu olduğunda böyle bir araştırmacının çeşitli boyutları açısından temel önemdedir. Adalet konusu, araştırmacı ile çocuklar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkar ve aralarındaki herhangi bir diyalogda geçerlilik taşır. Adalet ilkesi, araştırmacıların, araştırma kapsamındaki çocuk/yetişkin ilişkisine içsel güç farklılıklarını dikkate almalarını gerektirir. Çocukların görüşlerinin saygıyla dinlenmesi, bu görüşlere gerekli ağırlığın tanınması ve söylediklerinin karşılığının verilmesi, araştırmadan adil sonuçlar çıkmasını kolaylaştırmanın bir parçasıdır ve BMÇHS'nin 12'inci maddesiyle de tutarlıdır. ^x

Adalet ilkesi, araştırmacıların, araştırmacının öngörülen yararları ile katılımcılara bindireceği yüklerle ilişkin öngörü arasında bir denge tutturulmasını gerektirir (Belmont Raporu, 1979). Çocuklara her zaman adil davranılmalı ve araştırmadan sağlanan yararlar eşit paylaşılmalıdır. Adalet kavramı aynı zamanda araştırma kapsamına hangi çocukların alınacağı, hangi çocukların kapsam dışı bırakılacağı konusunda araştırmacıların verecekleri kararlara da temel olmalıdır. Böyle kararlarda, tercihin araştırmacının açık olarak dile getirilen amacıyla ve yöntem seçimiyle tutarlı olmasına, ayrımcı niyetlerin burada rol oynamasına dikkat edilmelidir.

Tüm bu konular, araştırma projesi ile daha geniş anlamda siyasal ve toplumsal dünya arasındaki ilişkiler için olduğu kadar tek tek her çocuk ile araştırmacı arasındaki ilişkiler için de önemli ve anlamlıdır.

Adalet aynı zamanda araştırmacının yükleriyle yararlarının dağıtılmasıyla (yeniden dağıtılmasıyla) ilişkilidir. Çocukların saygı kuralları çerçevesinde ve etik katılımını desteklemek üzere maddi ve toplumsal kaynakların tahsisi de bu kapsamdadır (Fraser, 2008). Adalet, çocukların kamusal alandaki tartışmalara ve karar alma süreçlerine araştırmacının salt objeleri ve subjeleri olarak değil, mümkün olduğu durumlarda araştırmacının ve öngördüğü politikaların danışmanları olarak da katılmalarını öngörür.

Araştırma adaletten hiçbir zaman uzaklaşmamalıdır. Çocukları kapsayan araştırmalarda bunun anlamı çocukların araştırma dolayısıyla

Yarar sağlama, çocukların statüsünü, haklarını ve/ya da iyi olma hallerini geliştirme yükümlülüğünü anlatır.

Eğer araştırmacılar araştırmacının çocuklara sağlayacağı net yararlar konusunda belirsizlikler olduğunu görürlerse daha ileri gitme konusunu yeniden düşünmelidirler.

Adalet, çocuklara adil ve eşitlikçi davranılmasını sağlar. Burada söz konusu olan güç dengesizliklerine, yararların ve külfetlerin, kapsamanın ve dışarıda bırakmanın dağılımı gibi hususlara dikkat edilmesidir.

Çocuklara adil davranılması, adil olmayan kurumların, politikaların ve uygulamaların araştırma tarafından dolaylı yoldan desteklenmemesini, ayrıca yüz yüze görüşmelerde çocuklara adil davranılmasını öngörür.

gereksiz ölçüde ağır yükler altına sokulmamaları ve araştırmanın getirdiği yararlardan mahrum bırakılmamalarıdır. Dolayısıyla adalet, araştırmacıların, araştırma nedeniyle çocukların potansiyel olarak bir egemenlik altına girip girmeyecekleri, araştırmaya katılıyor olmanın kendi tercihleri üzerinde birtakım baskılar oluşturup oluşturmayacağı, çocukların üzerindeki baskının çocukların kendi özgün görüşlerini görünmez ya da sıradan hale getirme olasılığının bulunup bulunmadığı gibi konuları dikkate almalarını gerektirir (Dahlberg & Moss, 2005).

Bir kişiye adil davranılıp davranılmadığı sorusu yalnızca yüz yüze karşılaşmalarda geçerlilik taşımaz. Bir araştırma projesi, örneğin, dolaylı yollardan adil olmayan kurumları, politika tercihlerini ve uygulamalarını öne çıkarabilir; çocuk ile araştırmacı arasında doğrudan bir temas olsun olmasın böyle durumlar gündeme gelebilir.

Nihayet adalet, araştırmacı-çocuk ilişkilerinde olduğu kadar araştırmada yer alan çocukların kendi aralarındaki ilişkiler açısından da geçerlilik taşır. Güç, çocuklar arasındaki ilişkileri de etkiler. Dolayısıyla, güç ve etki sahibi, iyi konuşan az sayıda çocuğun yanı sıra, ister katılımcı ister araştırmacı konumunda olsunlar, daha fazla çocuğun görüşlerinin ve ilgi alanlarının da araştırmada dikkate alınmasını sağlamak önem taşır.

Özetle ERIC yaklaşımı:

- Çocuklara ve gençlere, kendi kişilikleri olan; tanınmayı, saygıyı ve araştırma hakkında görüş belirtmeyi hak eden kişiler olarak bakar.
- Çocukların ve gençlerin, iyi planlanmış, etik araştırmalar bağlamında olanlar dâhil, kendilerine BMÇHS tarafından tanınan sözlerini söyleme ve dikkate alınma haklarını tanır.
- Çocukların yer aldıkları herhangi bir araştırmanın, kendilerine yeterli desteği ve rehberliği sağlayacak, özenli ve vasıflı yetişkinlerle birlikte gerçekleştirileceğini, böylelikle çocukların görüşlerini dikkate getirip çalışmada güvenli ve anlamlı biçimde yer alabileceklerini varsayar.
- Aile, okul ve topluluk koşulları dâhil olmak üzere çocukların yaşamlarını ve koşullarını anlamaya ve iyileştirmeye yönelik araştırmaların önemini vurgular.
- Yukarıda belirtilenlerin ışığında saygı, yarar ve adalet gibi geçerlilikleri kanıtlanmış, diyalogun önemini öne çıkaran, çocukların dâhil oldukları araştırmalarda ortaya çıkabilecek karmaşık etik konulara daha düşünümsel yaklaşımlar getiren yolları benimser.

^{vii} Çocuklar, çeşitli uluslararası insan hakları belgelerinde (örneğin Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi – ICCPR) yer alan hakların sahipleri durumundadır. Bununla birlikte, bu belgenin amaçları açısından, özellikle çocuklara yönelik uluslararası insan hakları belgesi olarak BMÇHS'ye başvurulmaktadır.

^{viii} Ennew ve Plateau (2004) tarafından bir araya getirilen dört madde şunlardır: Madde 12.1 – 'demokrasi ilkesi'; Madde 13 – ifade özgürlüğü; Madde 36 – sömürüden korunma ve Madde 3.3 – çocukların bakımından ve korunmasından sorumlu olan organların ehliyeti.

^{ix} Bakınız, Kaynak bölümünde yer alan Diğer Etik Kılavuzların Değerlendirilmesi.

^x Madde 12: Taraf Devletler, kendi görüşlerini oluşturma kapasitesine sahip çocuğun bu görüşleri kendisini etkileyen her konuda serbestçe dile getirme, yaşına ve olgunluk durumuna göre bu görüşlerin dikkate alınması hakkını güvence altına alacaklardır.

© UNICEF/NYHQ2006-1500/Pirozzi

Filipinlerin başkenti Manila'da AİDS'ten etkilenen çocukları destekleyen yerel bir HDK olan "Precious Jewels Ministry" tarafından yönetilen bir çocuk bakım merkezinde el ele tutuşarak halka oluşturan gençlik liderleri "Hep birlikte yapabiliriz" diyor.